

Santeri Alkion suhtautuminen sisällissotaan hänen päiväkirjojensa perusteella

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Aate- ja oppihistorian kandidaatin –tutkielma

25.05.2016

Kimmo Mäkelä

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1 Historiallinen tausta	6
1.1 Santeri Alkion elämä ennen Suomen itsenäistymistä	6
1.1.1 Alkion merkitys Suomen itsenäistymisessä	7
1.1.2 Sisällissodan syyt ja seuraukset	8
2 Sodan syyt Alkion päiväkirjojen mukaan	11
2.1 Sotaan syylliset Alkion mukaan	11
2.1.1 Sodan kulkuun liittyvät huhut	15
3 Suomen rakentuminen sodan jälkeen	18
3.1 Punaisten kohtelu	18
3.1.1 Taistelu tasavallasta	20
3.1.2 Merkittävät lakiuudistukset	23
Loppulause	25
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	27

Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on käsitellä Santeri Alkiota ja hänen suhtautumistaan Suomen sisällissotaan hänen päiväkirjojensa perusteella. Olen kirjoittanut historiallisen taustan omaksi luvukseen, koska on tarkoituksenmukaista esitellä Santeri Alkion taustat ja vaiheet perusteellisesti, kuten itse sisällissodankin tapahtumat kaikkine käänneineen. Santeri Alkio oli keskeinen hahmo maalaispuolueiden yhdistymisessä yhdeksi Maalaisliitoksi, joka tunnetaan nykyään Suomen Keskustana. Hän toimi pitkään eduskunnassa Maalaisliiton kansanedustajana ja ryhmänjohtajana. Lisäksi hän oli sosiaaliministerinä vuonna 1919-1920. Alkio oli myös kirjailija ja sanomalehti *Ilkan* perustaja ja päätoimittaja.

Tutkielman päälähteinä ovat *Santeri Alkion Päiväkirjat Profeetta (1914-1918)*, *Valtiomies (1919-1921)* ja *Patriarkka (1921-1930)*, jotka on toimittanut professori Kari Hokkanen vuonna 2012. Päiväkirjojen ilmestyminen päivänvaloon tapahtui toimittajan mukaan kiinnostavien vaiheiden kautta: Santeri Alkion pojanpoika tarjosi päiväkirjoja silloiselle Sitran toimitusjohtajalle Esko Aholle, joka pyysi Kari Hokkasta arvioimaan niiden aitoutta. Lopulta päiväkirjat päätettiin julkaista kolmena niteenä ja kommentein varustettuina.¹

Toimitetut päiväkirjat soveltuivat hyvin kandidaatin tutkielman lähteiksi, joten en ole käyttänyt alkuperäisiä päiväkirjavihkosia. Keskityin pääosin päiväkirjojen kahteen ensimmäiseen osaan, koska ne olivat tutkielmani kannalta oleelliset. Päiväkirjojen toimittaja Kari Hokkanen antoi minulle sähköpostin välityksellä haastattelun toimitustyöstä. Kysyin häneltä mm., miten hän luonnehti vaativan ja laajan työn toimitusprosessia. Hän vastasi jakaneensa materiaalin 24 osaan, jotka sijoitti kolmeen suunnilleen yhtä suureen niteeseen. Toimitettuihin päiväkirjoihin sisältyy 95 % koko aineistosta, joka ovat alkuperäisenä tutkijoitten käytössä Keskustan ja Maaseudun arkistossa.²

Alkio alkoi pitää päiväkirjaa ensimmäisen maailmansodan syttymispäivästä 1.8.1914. Hänen tarkoituksenaan oli pitää sotapäiväkirjaa, joka kestäisi niin kauan kuin sotakin. Alkio arvioi sodan olevan nopeasti ohi ja kirjoitti muistiin tapahtumia myös arkisesta

---

¹ Hokkanen 2012a, 5-6.

² Kari Hokkasen haastattelu. Sähköposti 28.4.2016.

elämästään.³ Tammikuun 12. päivänä 1915 Alkio huomasi, että muistiinpanot olivat saaneet laajemman sisällön kuin hän oli alun perin ajatellut. Siispä hän sanoi jatkavansa, kunnes kyllästyy.⁴ Santeri Alkion päiväkirjojen viimeinen merkintä on hänen poikansa Paavon kirjaus isänsä kuolemasta 24.7.1930.⁵

Tiedustelin Kari Hokkaselta myös päiväkirjojen arvoa historiallisina lähteinä, mihin hän vastasi seuraavasti:

*Päiväkirjoihin on suhtauduttava lähdekriittisesti, kuten kaikkiin lähteisiin. Ne eivät välttämättä kerro sitä, mitä mieltä hän joistakin asioista todellisuudessa oli, vaan paremminkin sen, mitä mieltä hän **aluksi** oli tai **myös** oli – ei hän tietenkään kaikkia ajatuksiaan julkisesti esittänyt. Hän kirjasi usein sittemmin vääriksi osoittautuvia tietoja, joista veti virheellisiä johtopäätöksiä.*⁶

Tutkielmassa käytetyt toimitetut päiväkirjat ovat käyttökelpoisia sekä päälähteinä että tutkimuskirjallisuutena, koska kirjoittaja Kari Hokkanen *Ilkka*-lehden neljäntenä päätoimittajana tunnettu Alkio-asiantuntija, joka on myös kommentoinut käsittelemäänsä aineistoa. Päiväkirjoja oli niiden laajuudesta huolimatta helppo käyttää, koska niistä näki, milloin kyse on Santeri Alkion ja milloin toimittajan tekstistä. Muuna tutkimuskirjallisuutena olivat Aulis J. Alasen *Santeri Alkio*, Kari Hokkasen *Ilkan Vuosisata*, Jukka Tarkan *Itsenäinen Suomi*, Pertti Haapalan *Sisällissodan Pikkujättiläinen* ja Teemu Keskisarjan *Viipuri 1918*.

Tutkimuskysymyksinäni ovat olleet seuraavat: Mitkä olivat sisällissodan syyt Santeri Alkion päiväkirjojen mukaan? ja Kuinka Suomi rakentui sisällissodan jälkeen Santeri Alkion päiväkirjojen mukaan? Tutkielmassani on kolme päälukua: Historiallinen tausta, Sodan syyt Alkion päiväkirjojen mukaan ja Suomen rakentuminen sodan jälkeen. Ensimmäisen pääluvun olen jakanut kolmeen, toisen kahteen ja kolmannen kolmeen alalukuun. Lopuksi luon katsauksen siihen, mitä tämän tutkielman kautta olen saanut

---

³ Hokkanen 2012a, 10-12.

⁴ Alkio 2012a, 91.

⁵ Alkio 2012c, 622.

⁶ Kari Hokkasen haastattelu. Sähköposti 28.4.2016.

aiheesta pääteltyä. Historiallisessa taustassa käsittelen Santeri Alkion elämänvaiheet tarkasti. Lisäksi pohdin hänen merkitystään Suomen itsenäistymisessä ja sisällissodan syitä ja seurauksia yleisesti. Toisessa pääluvussa käsittelen sisällissodan syitä Alkion päiväkirjojen perusteella. Esille tulevat sotaan syylliset ja erilaiset huhut, joita epävakaana aikana levitettiin. Kolmannessa pääluvussa tarkastelen Suomen rakentumista sisällissodan päätyttyä, punaisten kohtelua sodan jälkeen, hallitusmuotokysymystä ja keskeisiä lakiuudistuksia. Lopuksi pohdin tutkimuksen onnistumista ja sen keskeisiä tuloksia.

1 Historiallinen tausta

1.1 Santeri Alkion elämä ennen Suomen itsenäistymistä

Santeri Alkion syntymänimi oli Alexander Filander.⁷ Hän syntyi Laihialla 17.06.1862. Perheeseen kuuluivat isä kauppias Johan Filander, äiti Maria Jakku ja veljet Aappo ja Aaro. Isän kuoltua nuorena, vasta 40-vuotiaana vuonna 1882, Santeri joutui ottamaan vastuun perheen raha-asioista, koska äiti oli kirjoitus- ja laskutaidoton ja veljet vasta 5- ja 3-vuotiaita.⁸

Alkion yhteiskunnallinen vaikuttaminen alkoi 1882 perustetusta Etelä-Pohjanmaan nuorisoseurasta, jossa hän toimi sihteerinä vuonna 1887 ja esimiehenä vuosina 1888-1889.⁹ Nuorisoseuran lisäksi hän toimi Laihian raittiusseurassa, joka perustettiin 1884.¹⁰ Alkion ollessa seuran esimiehenä vuonna 1889 se päätti aloittaa oman lehden, *Pyrkijän*, toimittamisen seuraavan vuoden alusta. Alkio valittiin lehden päätoimittajaksi.¹¹ Kokemukset *Pyrkijän* päätoimittajana osaltaan vaikuttivat siihen, että Alkio oli perustamassa sanomalehti *Ilkkaa* vuonna 1906.

Aktiivisina nuorisoseuravuosina alkoi myös hänen kirjallinen uransa. Hänen läpimurtoromaaninsa *Puukkojunkkarit* ilmestyi 1894 ja sen jatko-osa *Murtavia voimia* 1896. Vuonna 1897 hän muutti nimensä virallisesti Santeri Alkioksi.¹²

Suurlakon myllerryksessä suomalaiset puolueet järjestivät 5.2.1906 yhteisen kokouksen Lapualla. Kokouksen tavoitteena oli yhdistää vanha- ja nuorsuomalaisien ajatuksia ja torjua sosialismin uhkaa. Alkio kuului nuorsuomalaisiin. Kokouksen mentyä riitelyksi Alkio tiedosti uuden puolueen tarpeellisuuden.¹³

Hän näki, että nyt uudelle maalaisväelle suunnatulle lehdelle olisi tilausta, ja niinpä 1.4.1906 pidettiin Ilkka-lehden perustamiskokous ja Alkiosta tuli lehden päätoimittaja. Ensimmäinen näytenumero valmistui 20.4.1906, ja säännöllisesti lehti alkoi ilmestyä 3.7.1906.¹⁴ Kauhavalla 28.-30.10.1906 *Ilkan* aktiiviset toimijat Alkio mukaan lukien

---

⁷ Hokkanen 2006, 13.

⁸ Alanen 1976, 21-28.

⁹ Alanen 1976, 171.

¹⁰ Alanen 1976, 173.

¹¹ Alanen 1976, 241-242.

¹² Hokkanen 2006, 13.

¹³ Hokkanen 2006, 16.

¹⁴ Hokkanen 2006, 17.

päättivät perustaa puolueen: Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisen Maalaisliiton, joka jäi vapaaseen yhteyteen nuorsuomalaisten kanssa.¹⁵

Samaan aikaan Oulussa Otto Karhi oli perustamassa täysin itsenäistä maalaispuoluetta. Hän ehdotti Alkiolle maanlaajuisen maalaisväestön liiton perustamista, mutta Alkio torjui ajatuksen, koska halusi säilyttää yhteyden vanhaan puolueeseensa. Karhi perusti Suomen Maalaisväen liiton. Alkio epäili sen menestymistä, koska heiltä puuttui oma lehti.¹⁶

Alkio valittiin ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907 Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalaisen Maalaisliiton listoilta eduskuntaan. Tämä oli vaaliliitossa nuorsuomalaisten kanssa, joten hän liittyi nuorsuomalaisten ryhmään. Alkio kuitenkin pettyi Nuorsuomalaiseen puolueeseen, koska ei saanut ajatuksiaan siellä kuuluviin. Erityisesti nuorsuomalaisten puoluekokous oli hänelle pettymys, ja hän liittyikin Maalaisliiton eduskuntaryhmään.¹⁷ Hän alkoi taipua yhden maalaisliiton kannattajaksi. Puoleet yhdistyivätkin lopulta yhdeksi Suomen Maalaisliitoksi 7.-8.11.1908 Kauhavan puoluekokouksessa, ja puheenjohtajaksi valittiin Kyösti Kallio.¹⁸

Alkiota pidetään yleensä maalaisliiton perustajana, vaikka Otto Karhi kuitenkin perusti ensimmäisen Suomen Maalaisväestön liiton. Alkio ei olisi alun perin halunnut irtaantua oman Etelä-Pohjanmaan Nuorsuomalaisen Maalaisliiton kanssa kokonaan nuorsuomalaisista, mutta siirtyi pian yhden Maalaisliiton kannattajaksi, koska koki näin saavansa äänensä paremmin kuuluviin. Alkiolla oli merkittävä rooli paitsi yhdistymistilanteessa myös myöhemmin koko puolueessa, jonka äänenkannattajaksi tuli *Ilkka*-lehti.

1.1.1 Alkion merkitys Suomen itsenäistymisessä

Santeri Alkio oli vuonna 1917 Maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja ja kuului sekä perustuslakivaliokuntaan että 31.3.1917 asetettuun perustuslakikomiteaan. Hän oli Suomen perustuslain tärkeimpiä muotoilijoita.¹⁹

---

¹⁵ Hokkanen 2006, 19-20.

¹⁶ Hokkanen 2006, 20.

¹⁷ Hokkanen 2006, 22-23.

¹⁸ Hokkanen 2006, 23-24.

¹⁹ Hokkanen 2012a, 191-192.

Kesällä 1917 Alkiota huoletti anarkian leviäminen ja varsinkin sosialistien turvautuminen venäläisiin sotilaisiin. Hän tuli sille kannalle, että emämaasta oli irtauduttava.²⁰ Heinäkuussa 1917 sosialistit rupesivat valmistelemaan valtalakia, joka siirtäisi kaiken vallan eduskunnalle. Lisäksi he halusivat kahdeksan tunnin työaikalain ja yleisen äänioikeuden kunnallisvaaleissa. Eduskunnassa hyväksyttiin työaika- ja kunnallislaki 14.7. ja 18.7. valtalaki äänin 136-55. Vaikka Alkio ei pitänyt työtöitä ihanteellisena, hän oli valmis kompromisseihin, että Suomen itsenäisyys saavutettaisiin.²¹

Eduskunnan hyväksyttyä valtalain se päätti lähettää lain vahvistettavaksi Pietariin. Venäjän väliaikainen hallitus antoi vastauksensa 31.7.1917. Se ei hyväksynyt lakia, joten eduskunta hajotettiin ja uudet vaalit määrättiin toimeenpantaviksi lokakuun alussa.²² Alkio keskittyi täysillä uusiin vaaleihin. Hän piti päätöstä olla liittymättä porvareiden kanssa vaaliliittoon hyvänä, koska kahtiajako porvareihin ja sosialisteihin huolestutti häntä. Alkio halusi säilyttää mahdollisuuden olla keskellä sovittelijana. Maalaisliitto sai vaaleissa vaalivoiton ja sosialistit menettivät enemmistön.²³

Bolsevikkien noustua valtaan Pietarissa kysymys korkeimman vallan käyttäjästä Suomessa oli ratkaistava. Eduskunnan puhemies ehdotti, että korkeinta valtaa käyttäisi kolmimiehinen valtionhoitokunta. Sosiaalidemokraatit olivat valmiita tunnustamaan Leninin hallituksen korkeimman vallan käyttäjäksi. Asiasta äänestettiin 15.11.1917 ja pohjaesitys hyväksyttiin 106-90, mutta sosiaalidemokraatit vaativat, että asia käsiteltäisiin perustuslakivaliokunnassa. Alkiolta tuli tilanteessa merkittävä ehdotus, että eduskunta käyttäisi toistaiseksi korkeinta päätäntävaltaa. Ehdotus hyväksyttiin äänin 127-68.²⁴

1.1.2 Sisällissodan syyt ja seuraukset

Vallankumousvuosi 1917 jätti perinnöksi seuraavalle vuodelle kaksi aseistautunutta ryhmää: työväen punakaartit ja suojeluskunnat. Jälkimmäiset toivoivat saavansa aseita Saksasta ja kaartit Venäjältä.²⁵

---

²⁰ Hokkanen 2012a, 258-259.

²¹ Hokkanen 2012a, 259.

²² Tiitta 2007, 17.

²³ Hokkanen 2012a, 260-261.

²⁴ Tiitta 2007, 19-20.

²⁵ Hoppu 2009, 92.

Senaatti määräsi 7.1.1918 suojeluskunnista muodostuvan sotilaskomitean maan puolustuskomiteaksi ja alkoi vastata sen menoista. Mannerheimista tuli sen päällikkö.²⁶ Tampereen kokouksessa 16.-18.12.1917 kotkalaisesta sanomalehtimiehestä Ali Aaltosesta tehtiin punakaartien ylipäällikkö. Sosiaalidemokraattinen puolue kävi kaartin kanssa neuvotteluja 11.-13.1.1918 sen palauttamisesta puolueen valvontaan, mutta epäonnistui siinä. Eduskunta myönsi 12.1.1918 senaatille täydet valtuudet järjestysvallan luomiseen. *Työmies*-lehdessä 15.1.1918 vaadittiin valtiovallan ottamista sosiaalidemokraattisen puolueen käsiin.²⁷

Sota alkoi, kun Helsingin punakaartilaiset miehittivät pääkaupungin tärkeimmät kohteet aikaisin aamulla 28.1.1918. Helsingissä oli suojeluskuntalaisia vähän, joten sen valtaaminen sujui ilman suurempia taisteluja. Samaan aikaan Pohjanmaalla valkoiset riisuiivat venäläiset aseista 31.1.1918 mennessä.²⁸ Kaikki suomalaiset eivät valinneet puolta. Puolueettomuus ei ollut helppo ratkaisu, sillä siitä huolimatta saattoi joutua teloitettavaksi.²⁹ Sisällissodan ratkaisu oli nähtävissä maaliskuun puolesta välistä lähtien. Mannerheim päätti saavuttaa ratkaisevan voiton ennen saksalaisten maihinnousua. Kohteeksi valikoitui Tampere.³⁰

Mannerheimin tavoittena oli vallata kaupunki 25.3.1918 mennessä, mutta ankarien taisteluiden jälkeen punaiset antautuivat vasta 5.4.1918. Valkoiset saivat yli 10000 vankia. Punaisia kaatui 1100 ja valkoisia 800. Tampereen valtaus on edelleen pohjoismaisen sotahistorian suurin asutuskeskustaistelu.³¹

Sisällissota päättyi valkoisten voittoon toukokuussa 1918. Tampereen voitto ei vielä merkinnyt sodan voittoa. Saksan ja Venäjän rauhansopimus 3.3.1918 oli sikäli merkittävä, että saksalaiset pystyivät lähettämään joukkojaan Suomeen. Huhtikuun alun saksalaisten maihinnousu ja Viipurin ja Lahden valtaus huhtikuun lopussa varmistivat voiton valkoisille.³² Viimeisetkin punaiset antautuivat 5.5.1918, ja sota oli ohitse. Sisällissota oli vaatinut lähes 40000 uhria.³³

---

²⁶ Hoppu 2009, 92-94.

²⁷ Hoppu 2009, 94-95.

²⁸ Hoppu 2009, 104-110.

²⁹ Hoppu 2009, 113.

³⁰ Hoppu 2009, 185.

³¹ Hoppu 2009, 193-197.

³² Hoppu 2009, 119.

³³ Hoppu 2009, 222.

Punaiset hävisivät sisällissodan, koska heillä oli heikommin koulutettu amatööriarmeija. He eivät saaneet venäläisiltä niin paljon tukea kuin olisivat toivoneet. Valkoiset saivat Saksan lisäksi myös sodan alkuvaiheessa apua ruotsalaisilta vapaaehtoisilta, joiden merkitys oli suuri suunnittelu- ja organisaatiotyölle.³⁴

Suomen sisällissota oli seurauksiltaan erittäin raaka: taisteluissa kuoli 9500 ihmistä, mikä on vain neljäsosa kokonaisuhrimäärästä. Punaiset teloittivat 1400 ihmistä ja valkoiset 7400. Sodan suurimmat tappiot tulivat kuitenkin sodan jälkeen, kun valkoiset vangitsivat yhteensä 80000 punaista vankileireihin. 14000 heistä kuoli pääosin nälkään ja tauteihin. Kuolleisuuden korkea aste leireillä johtui siitä, että vankeja kohdeltiin huonosti, heille ei annettu tarpeeksi ruokaa ja muutenkin ajateltiin, että he olivat ansainneet kohtalonsa. Sisällissota jakoi pitkäksi aikaa kansan kahtia voitettuihin ja voittajiin.³⁵

---

³⁴ Tiitta 2007, 29.

³⁵ Tiitta 2007, 30.

2 Sodan syyt Alkion päiväkirjojen mukaan

Santeri Alkio täydensi tammikuun 25. päivänä 1918 aloittamansa päiväkirjan otsikkoa myöhemmin sanalla ”vallankaappaus-aika”. Hän tulkitsi sosiaalidemokraattien vallanoton laittomaksi ja pelkäsi sen vaarantavan maan juuri saavutettua itsenäisyyttä.³⁶

Sisällissodan alkaminen tuli hänelle täytenä yllätyksenä. Alkiosta tuli muiden Helsinkiin jääneiden porvarikansanedustajien tapaan piileskevä pakolainen sodan ajaksi. Hän asui kapinan puhjetessa Helsingin Hospitzissa. Alkio pelkäsi oman henkensä puolesta ja haki siksi turvallisempia majapaikkoja, joista pisimpään asui Keinäsen ja Hytösen perheissä Töölössä. Hän oli huolissaan myös Pohjanmaalla asuvan perheensä ja ystäviensä puolesta. Kerttu-tytär asui koko sodan ajan Helsingissä, paljolti Hospitzissa. Alkio kirjoitti runsaasti sisällissodan aikana. Päiväkirjoihin tuli myös paljon merkintöjä sodan kulkuun liittyvistä huhuista. Hän sai käsiinsä vain vähän porvareiden lehtiä, mutta valkoisen armeijan tiedotteita ja punaisten lehtiä oli saatavilla. Tiedot olivat epäluotettavia ja luonteltaan propagandistisia.³⁷

2.1 Sotaan syylliset Alkion mukaan

Alkio kirjoittaa merkintöjään myöhään sunnuntai-iltana 27.1.1918 juuri samalla hetkellä, kun punaiset ovat vallanneet säätytalon. Hän syyttää kapinasta suoraan suomalaista sosiaalidemokratiaa. Alkio toteaa, että oli luullut sitä järkevämmäksi ja että nyt se kapinaan ryhtymällä rakentaa hirttosilmukkaa itselleen. Hänen mielestään sosiaalidemokraatit olisivat voineet toteuttaa yhteiskunnallisia uudistuksia parlamentaarista tietä. Erityisen tuomittavana Alkio pitää sitä, että maltilliset sosialistijohtajat olivat alistuneet punakaartilaisten mielivallan alle. Hän selvästi pelkää oman henkensä puolesta, mutta kuitenkin kirjoittaa, ettei pelkää.³⁸

Alkio oli selvästi pettynyt siihen, että sosialisteissa radikaalit, vallankumousta haluavat saivat tahtonsa läpi ja luopuivat parlamentarisesta tiestä saada asioihin muutoksia. Alkio syyttää kapinasta eniten punakaartien johtajia, jotka ovat valheilla saaneet maltillisemmat mukaan vallankaappaukseen. Hän koki jopa myötätuntoa punaisia rivisotilaita kohtaan. Tämä näkyy seuraavan päivän 28.1.1918 päiväkirjamerkinnöistä, joissa hän kirjoittaa:

---

³⁶ Hokkanen 2012a, 382.

³⁷ Hokkanen 2012a, 382-383.

³⁸ Alkio 2012a, 387.

*Kuinka surettavaa katsoa näitä puolivillin näköisiä punakaartilaisia, jotka tuossa nyt marssivat kiväärit kourassa valmiina surmaamaan! He raukat on jesuiittamaisella valheella narrattu.*³⁹

Lauantaina 2. päivä helmikuuta 1918 Alkio syyttää punaisia rosvoiksi. Hän toteaa, että he eivät voi saada maassa ratkaisevaa johtovaltaa. Se on hänen mielestään ”historiallinen ja kehityso pillinen mahdottomuus”. Alkio esittää toivomuksen, että ”terveen kansalaisaineksen” täytyy voittaa. Hän myös uskoo, että Suomi syntyy sodan jälkeen uudestaan ja ”sosialidemokratia kukistuu”. Lisäksi hän näkee, että valtionkaappaus, kapina ja murhaaminen ovat sellaisia rikoksia, joita kansa ei voi antaa anteeksi.⁴⁰ Tämän tyylistä rajua kieltä Alkio sosialisteista käyttää. Hän tuntuu pitävän kapinaan lähtijöitä epäterveenä kansallisineksena ja valkoisia terveinä. Lisäksi Alkio selvästi toivoo ja pitää välttämättömänä valkoisten voittoa.

En usko Alkion todella ajatelleen näin rajusti, koska myöhemmissä päiväkirjamerkinnöissä on huomattavasti maltillisempia lausuntoja. Sodan alkaminen oli hänelle suuri pettymys, ja Alkio kokosi päiväkirjoihinsa päivän aikana syntyneet ajatukset ja tapahtumat, niin kuin kuka tahansa päiväkirjaa kirjoittava. Ihmisen mielialat vaihtelevat päivittäin, ja siksi yhden päivän päiväkirjamerkinnöistä on hankala tehdä pitkälle meneviä päätelmiä. Joka tapauksessa Alkio syyllisti sodasta sosialisteja, mikä on havaittavissa usean päivän maininnoista, ja mukana on myös rajuja syytöksiä. Varmasti hän on kirjoitushetkellä niin ajatellut, mutta ajan kuluessa, vihan laantuessa ja sodan loputtua hänen kantansa sosialialisteja kohtaan maltillistuivat.

Lauantaina 9. päivä helmikuuta Alkio kritisoi kovin sanoin sosialisteja. Hän väittää, että heidän tekemänsä rikos on suurimpia, mitä maailmanhistoria tuntee. Sosialistien tarkoitus on Alkion mukaan tehdä tyhjäksi Suomen itsenäisyys, varastaa kansalaisomaisuus, murhata kaikki tielle tulevat ja asettaa valtaan Manner, Sirola, Tokoi ja muut sosialistit. Lisäksi hän syyttää heitä taisteluissa murhatuista tuhansista kansalaisista ja työväen huijaamisesta mukaan kapinaan. Lopuksi Alkio toteaa, että vain Jumala voi antaa heille anteeksi.⁴¹

---

³⁹ Alkio 2012a, 388.

⁴⁰ Alkio 2012a, 394.

⁴¹ Alkio 2012a, 407.

Tässä on jälleen oiva esimerkki, kuinka rajuja syytöksiä Alkio esitti sosialisteja kohtaan sisällissodan aikana. Tämä on ymmärrettävää, sillä hän oli huolissaan henkensä puolesta. Hän syyttää selvin sanoin punaisten johtajia siitä, että he ovat valehtelemalla saaneet työväestön mukaan sotaan. Alkio ei ole valmis antamaan anteeksi vallankumouksen johtajille, mutta Jumala voi tehdä niin, jos katsoo parhaaksi. Tämä on selvä osoitus Alkion vahvasta uskonnollisuudesta, joka ilmenee usein muuallakin päiväkirjoissa.

Alkio piti myös porvareita syyllisinä sotaan, mikä näkyy 28.2.1918 päiväkirja-merkinnästä, jossa hän pohtii, kuinka päästä tämän hirmuajan ohitse ja kuinka Suomen jälkeen rakennetaan. Alkio toteaa, että porvariston, joka on elänyt vain itseään varten, olisi tärkeä ”herätä yhteiskunnallisesta unestaan ja etenkin materialistisesta erehdyksestään”. Hänen mukaansa on käynnissä materialismin vallankumous. Alkio arvioi, että kapitalismi ja sosialismi maailman johtavina voimina katoavat ja tilalle nousevat ihmisyyden uudet arvot: kansanvalistus ja uskonto. Hän vaatii, että porvarin on luovuttava koruistaan, teorioistaan ja sosialistin vihastaan.⁴²

Alkio piti siis myös porvareita osasyllisinä sotaan ja materialismia vahingollisena ihmiselle. Hän ei pitänyt rikkaiden itsekkyydestä ja koki myötätuntoa köyhiä työläisiä, torppareita ja tilattomia kohtaan. Hän ymmärsi heidän vaatimuksiaan työaika- ja torpparilaista, mutta pettyi siihen, etteivät sosialistit luottaneet parlamentaarisiin keinoihin ja aloittivat vallankaappauksen. Päiväkirjoista ja tuon päivän merkinnöistä huokuu Alkion vahva uskonnollisuus, mikä osittain selittää hänen myötätuntonsa myös vastapuolta kohtaan.

Kirjaus 3.3.1918 paljastaa Alkion vahvan uskonnollisuuden ja sen, miten materialismi on ollut syyllinen sosiaalidemokratian syntyyn:

Tämäkin on huippuihmisten, kykyjen työtä. Heidän työtänsä ovat kaikki yhteiskunnalliset ilmiöt, liikkeet, hyvät ja pahat. Kyvyt ovat yhteiskuntapellon viljelijöitä. Mitä viljaa he kylvävät, sitä tämä pelto kasvaa. Sosialidemokr. on kylvänyt vihaa; se saa niittää murhaa. Se on kylvänyt kytä ja uskonut siitä kasvavan siunausta. Tämä on ollut mielettömien työtä. Tämän mielettömyyden

---

⁴² Alkio 2012a, 438.

*perustukset on viljelykselle laskenut kapitalismi. Kapitalismi on sorron ja vihan isä. Se on sosialidemokratian siittäjä ja synnyttäjä.*⁴³

Alkio käyttää Raamatusta tuttuja vertauskuvia, mikä osoittaa hänen uskonnollisuutensa. Hän piti tämän perusteella sosialismia ja kapitalismia yhtä pahoina, ellei jälkimmäistä jopa pahempina, koska katsoi kapitalismin synnyttäneen sosialismin. Tämä oli ymmärrettävä lausunto maalaisliittolaiselta Alkiolta, koska Suomen teollistuminen 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa aloitti Suomessakin kaupungistumiskehityksen, joka johti maatalousväestön muuttamiseen kaupunkeihin.

Alkio tuo 9.3.1918 esille huolen Saksan osallistumisesta sotaan, sillä hänen mukaansa se vähentää Suomen itsenäisyyttä ja innostaa vanhoilliset haaveilemaan Suomesta kuningaskuntaa. Tästä hän syyttää kapinoitsijoita, mutta ei säästele sanoja oikeistoporvareitakaan kohtaan, sillä näiltä puuttuu Alkion mukaan valtiollinen kaukonäköisyys.⁴⁴

Hän siis piti vallankumouksellisia sosialisteja syyllisinä siihen, että Saksa mahdollisesti sekaantuu Suomen asioihin. Alkion mukaan vanhoilliset oikeistoporvarit – monarkistit – jotka halusivat Suomesta kuningaskunnan, tulevat käyttämään Saksan apua tavoitteissaan.

Yli puoli vuotta sodan päättymisen jälkeen 11.2.1919 Alkio suunnitteli kirjaa Maanviljelysyhteiskunnallinen kasvatus. Hän toteaa seuraavaa:

*Siinä on osoitettava eurooppalaisen sodan ja Suomen kapinan luokkaluonne, joka oli syntynyt suurteollisuuskapitalismin ja työväen, s.o: harvojen yksilöiden ja ihmisten vastakkaisuudesta; sekä ihmisten kertymisestä suuriin kauppa- ja teollisuuskeskuksiin ja maaseudun tyhjääntymisestä; teollisuuden liikatuotannosta ja köyhälistön kulutusaineiden puutteesta, ihmisten eroamisesta maasta, tuottavasta elintarvetuotantotyöstä, ja muuttumisesta kuluttajiksi.*⁴⁵

Tässä kiteytyy Alkion näkemys sotaan syyllisistä. Suurrikkaat ajoivat ahneudellaan työläiset ja torpparit kapinaan. Lisäksi hän syyttää suurteollisuutta kaupungistumisesta, maaseudun tyhjenemisestä ja uuden työväenluokan syntymisestä. Tässä on nähtävissä

---

⁴³ Alkio 2012a, 443.

⁴⁴ Alkio 2012a, 462.

⁴⁵ Alkio 2012b, 229.

myös uskonnollinen ulottuvuus, kun Alkio puhuu ihmisen eroamisesta maasta ja muuttumisesta kuluttajaksi. Hänen mukaansa se tarkoittaa, että ihminen ei tuota vain itselleen vaan myydäkseen eteenpäin saavuttaakseen voittoa, ja näin hän joutuu rahan valtaan.

HOKKASEN mukaan Alkio käyttää sosialisteista rajua kieltä ja toivoo kapinan johtajille ankaraa rangaistusta ja hän oli jyrkempi kannanotoissaan kuin Kallio.⁴⁶ Santeri Alkio piti päiväkirjojen perusteella sotaan syyllisinä sekä sosialisteja että porvareita. Varsinkaan suuryritysten johtajista hän ei pitänyt, koska he olivat yleensä ahneita ja kohtelivat työläisiä huonosti. Tässä mielessä Alkio ymmärsi työläisten vaatimuksia. Suurempana huolenaiheena hänelle kuitenkin oli se, että ihmiset muuttavat kaupunkeihin ja maaseutu tyhjenee, mitä hän piti nimenomaan kapitalistien syynä. Sosialistit hän kuitenkin katsoi kapinan aloittajiksi ja muutenkin piti sosialismia suurempana syyllisenä yhteenottoon ja haukkuu heitä useammin ja rajummin sanankääntein kuin porvareita. Hän selvästi toivoi valkoisten voittoa.

2.1.1 Sodan kulkuun liittyvät huhut

Santeri Alkio kirjoittaa sisällissodan aikaisissa päiväkirjoissaan paljon sodan kulkuun liittyvistä tapahtumista, joista monet ovat huhutietoja. Perjantaina 1. päivänä helmikuuta 1918 hän kirjoittaa useasta sodan eri tapahtumasta, joista on kuullut eri lähteistä. Hän on saanut tietoonsa, että sosialistit olisivat sopineet Leninin kanssa, että mikäli nämä pärjäävät ilman Venäjän sotaväen apua, Suomi saa pitää itsenäisyytensä, mutta jos apua lähetetään, tulee Suomesta jälleen osa Venäjää. Myöhemmin *Työmies*-lehdessä huhu kerrottiin vääräksi.⁴⁷

Alkio kirjoittaa samana päivänä, että kello yksi päivällä tuotiin tieto, että Tampere ja Pori olisivat suojeluskuntalaisten hallussa. Lisäksi hän kertoo eilen Mannerheimilta saamastaan sähkösanomasta, jossa väitetään punaisten ja venäläisten antautuneen ja luovuttaneen aseensa Kokkolassa, Kaskisissa ja Kristiinassa. Punakaartilaiset kerrotaan lyödyn Kolhossa, ja sanoman lopuksi todetaan, että sotainto kasvaa ja viha maanpettureita kohtaan yltyy. Päivän lopuksi Alkio toteaa, että *Työmies* vaikenee

---

⁴⁶ Kari Hokkasen haastattelu. Sähköposti 28.4.2016.

⁴⁷ Alkio 2012a, 392.

valkoisen armeijan liikkeistä sekä voitoista ja jatkaa työläisjoukkojen pettämistä sekä harhaan johtamista.⁴⁸

Alkio kumoo innokkaammin ja syyttävämmin sanankääntein punaisten levittämiä huhuja kuin valkoisten. Hän ei juuri kommentoi huhua Tampereen ja Porin valtauksista paitsi ihan merkintöjensä lopussa kumoo huhun Tampereen valtaamisesta selkeästi pettyneenä. Mannerheimin sähkösanoman tiedot pitänevät pääsääntöisesti paikkansa⁴⁹, mutta sanoman loppuosa on selkeän propagandistinen, niin kuin ovat *Työmies*-lehden julkaisutkin.

Maanantaina 11. päivänä helmikuuta 1918 Alkio kirjoitti jälleen pitkästi ja kertoi monesta sodan kulkuun liittyvästä huhusta, joista tärkeimpänä hän kumoo jälleen tiedot Tampereen valtauksista, ulkovalloista, jotka Suomen itsenäisyyden tunnustaneina pitävät valkokaarteja Suomen valtion joukkoina, *Työmies*-lehdessä ilmoitetusta rauhasta Venäjän ja Saksan välillä ja työväen keskuudessa liikkuvasta jutusta, jonka mukaan Tokoi ja Manner aikovat kadota miljoonineen.⁵⁰

Huhu Tokoin ja Mannerin pakenemisesta osoittautui sodan loppuvaiheessa todeksi, sillä Manner paljasti salakuunnellussa puhelinkeskustelussa (huhtikuun lopussa 1918) aikovansa paeta Venäjälle porvareilta anastettujen tavaroiden kanssa. Häntä pidätelleille vartijoille hän totesi, ettei rivimiehiä tapeta, mutta johtajien on päästävä pakoan.⁵¹ Helmikuussa Manner ja Tokoi tuskin olivat vielä vakavissaan suunnitelleet lähtevänsä rahojen kanssa. Joka tapauksessa on todennäköistä, että he ovat tehneet varasuunnitelman, jos sota hävitään. Tästä on tietoa levinnyt huhuiksi asti.

Alkiokin mainitsee paosta 23.4.1918 kirjoitetussa merkinnässään kutsuen kansanvaltuuskuntaa ”kavalluskunnaksi”. Alkio pohtii, ”kenen ovat ne miljoonat, joilla kavaltajat eleivät herroiksi?” Hän vastaa itse, että kansan, ja ihmettelee, missä kohtaa punaisten johtajat pettivät omat periaatteensa?⁵²

Hän jatkaa 12.2.1918 sodan kulusta kirjoittamista. Päivän mielenkiintoisin huhu on se, että Saksa aikoo tulla sotavoimalla Suomeen ja tuoda prinssin Suomen kuninkaaksi. Alkio pelästyy huhua ja pohtii, aikovatko monarkistit käyttää talonpoikien

---

⁴⁸ Alkio 2012a, 393-394.

⁴⁹ Hoppu 2009, 108-109

⁵⁰ Alkio 2012a, 410-411.

⁵¹ Keskisarja tulkitsee punaisten ylipäällikön asiakirjoja. 2013, 272-273.

⁵² Alkio 2012a, 528.

vapaustaistelua hyväksi kansanvallan kukistamisessa ja ”germanisvallan” vahvistamiseksi.⁵³

Alkio pelkäsi monarkiaa kannattavien porvarien käyttävän sotaa hyväkseen. Talonpoikien vapaustaistelu voi Alkion mukaan muuttua mahdollisten saksalaisten apujen myötä niin, että Suomesta halutaan punaisten kukistamisen jälkeen kuningaskunta; saksalaisesta prinssistä tulisi Suomen kuningas. Hänen arvionsa osoittautui lopulta oikeaksi, ja asiaa käsitellään tarkemmin seuraavassa pääluvussa.

Aivan sodan loppuvaiheilla 3.5.1918 Alkio kirjoittaa Sippolalta saadusta huhusta, jossa ruotsalaissotilasjärjestöt aikoisivat aloittaa Helsingissä vallankaappauksen ja kutsua jonkun Ruotsin prinssin Suomen kuninkaaksi. Alkio ei pidä tietoa uskottavana, koska ruotsalaisten voimat eivät riittäisi Suomessa olevia saksalaisia vastaan.⁵⁴

Alkio kirjoitti lähes joka päivä sisällissodan ajan sodan kulusta eri lähteistä saatujen tietojen avulla. Hän myös kommentoi ahkerasti uutisia ja arvioi niiden luotettavuutta pitäen porvareiden lähteitä luotettavampina kuin sosialistien tietolähteitä.

---

⁵³ Alkio 2012a, 413.

⁵⁴ Alkio 2012a, 533.

3 Suomen rakentuminen sodan jälkeen

Sodan jälkeen Alkio oli huolissaan vankileireistä ja valkoisten kostotoimista. Lisäksi häntä huoletti torpparinvapautuslain onnistuminen. Eniten murhetta hänelle kuitenkin aiheuttivat monarkistien haaveet kuningaskunnasta, ja Alkiosta tulikin tasavaltalaisten keskeinen johtohahmo.⁵⁵

Alkio toteaa päiväkirjoissaan sodan lopun häämöttäessä ja sen jälkeen, että verenvuodatus ja kostotoimenpiteet on lopetettava. Vain siten Suomen yhteiskunta rakentuu jälleen. Hänen päähuomionsa Suomen tulevassa kohtalossa keskittyi siihen, tuleeko Suomesta kuningaskunta vai tasavalta.

3.1 Punaisten kohtelu

Alkio pohti jo sodan aikana 23.3.1918, kuinka yhteiskunta rakennetaan sodan jälkeen. Päiväkirjassaan hän pelkää, että jos koston kierteelle annetaan valta, jokin vieras kansallisuus ottaa vallan Suomessa. Tällöin on vaarana, että koko kansallinen olemuksemme häviää. Tämän välttämiseksi on Alkion mukaan luotava heti sodan jälkeen luja pohja kansalaisrauhalle, mikä onnistuu poistamalla luokkavihan aiheuttamat syyt. Lisäksi on hänen mukaansa lakattava tuomitsemasta toisiaan sen perusteella, kummalle puolelle kukin kuului sodan aikana. Alkio toteaa myös, että punaisia rivimiehiä tuomittaessa tulee lieventävänä asianhaarana ottaa huomioon johtajien yllytys sotaan. Hän uskoo, että punaisten riveissä taisteli tuhansia vilpittömiä kansalaisia. Alkio halusi herättää kaupunkien sivistysporvariston luopumaan liiallisesta ylellisyydestä, etteivät he osaltaan synnytä uudestaan luokkataistelua.⁵⁶

Päiväyksen ajankohtana valkoisten voitto alkoi näyttää yhä selvemmältä, ja sikäli on ymmärrettävää, että Alkio mietti jo Suomen tulevaisuutta sodan jälkeen. Hän uskoi, että vihasta ja kustosta luopuminen oli ainut keino luoda Suomeen toimiva yhteiskunta. Alkion mielestä punaisten rivimiehille tulee antaa lievemmat rangaistukset kuin heidän johtajilleen, koska he olivat saaneet valheilla maltilliset mukaansa.

Alkio kirjoitti 5.4.1918 yhteiskunnan rakentumisesta sodan jälkeen ja toisti vaatimuksen kostotoimenpiteiden lopettamisesta:

---

⁵⁵ Hokkanen 2012b, 10-12.

⁵⁶ Alkio 2012a, 479-480.

*Kuolemantuomiota vastaan on jyrkästi asetettava. Murhaaminen on lopetettava heti rauhan tultua. Verta on jo vuodatettu liikaakin. Humaanisuuden sointuva ääni on kohotettava yli kostoäänien isänmaan ja kansan onnen nimessä.*⁵⁷

Sitaatista voi päätellä, että Alkio ei hyväksynyt kuolemantuomioita edes punakapinan johtajille. Hän toivoi, että inhimillisuus voittaisi kostonhalun. ”Vain se olisi isänmaan ja kansan etu.”

Alkio väittää punaisten rikosta historian hirmuisimmaksi päiväkirjassaan 4.8.1918 , mutta ei säästä sanoja hallitusta kohtaan, joka antaa vankien kuolla nälkään ja estää kapinaan osattomien työläisten edustajia ajamasta heidän asiaansa. Hän pitää myös tätä vääränä toimintana, joka olisi lopetettava.⁵⁸

Alkio toimi vuonna 1919-1920 sosiaaliministerinä. Sunnuntaina 4. päivänä toukokuuta 1919 hän pohtii sitä, kuinka hallitus selviää välikysymyksestä, jonka aiheena on valkoinen terrori. Hän aikoo esittää hallitukselle, että otettaisiin tutkittavaksi kaikkien syyttömästi teloitettujen punaisten ja valkoisten kohtalot. Hänen mukaansa olisi harkittava, kuinka kuolemat korvattaisiin omaisille, sillä se rahoittaisi maan tilannetta. Punaisista ja valkoisista tulisi saada jälleen yksi kansa. Alkio näki myös, että maksetun korvauksen jälkeen myös syyttömiä ampujia tulisi armahtaa, koska se veisi pohjan punaiselta kiihotukselta ja toisi rauhaa maahan. Lopuksi hän rukoilee apua Jumalalta, että löytäisi keinon rauhaan.⁵⁹

Alkio halusi tehdä kaikkensa, että nuorena itsenäistyneessä Suomessa ei enää ikinä puhkeasi sisällissotaa. Parhaiten tämä onnistuu hänen mukaansa lopettamalla kosto ja viha, ja vain siten Suomesta tulisi jälleen yhtenäinen kansa. Apua Alkio pyytää Jumalalta, mikä osoittaa hänen vahvaa uskonnollisuuttaan.

Valtioneuvoston istunnossa 13.5.1919 käsiteltiin armahduksia. Alkio merkitsi tarkasti muistiin paitsi kaikkien puheenvuorot myös asiat erilaisissa istunnoissa ja kokouksissa. Oikeusministeri Söderholm ehdotti, että punaisille, jotka ovat vapaita, palautettaisiin kansalaisluottamus. Alkio kannatti ehdotusta ja lisäsi, että olisi tutkittava, kuinka

---

⁵⁷ Alkio 2012a, 500.

⁵⁸ Alkio 2012b, 92.

⁵⁹ Alkio 2012b, 272-273.

sodassa leskeksi jääneistä huolehditaan valtion taholta ja kuinka korvataan syyttöminä ammuttujen omaisille.⁶⁰

Hän siis suhtautui myötämielisesti punaisten armahtamiseen ja kansalaisluottamuksen palauttamiseen. Lisäksi hän toivoi, että kaikki epäselvät teloitukset tutkitaan ja myös punaisten omaisille korvataan aiheutettu tuska. Oli nimittäin jo olemassa laki, joka takasi korvauksen valkoisten kaatuneitten omaisille.

3.1.1 Taistelu tasavallasta

Paasikiven hallitus koostui monarkisteista kahta maalaisliittolaista tasavaltalaista lukuun ottamatta. Hallitus antoi 11.6.1918 eduskunnalle esityksen, että Suomesta tulisi perustuslaillinen monarkia. Monarkistit tulkitsivat vuoden 1772 hallitusmuodon olevan vielä voimassa, joten 9.8. eduskunta äänesti kuningasvaalin järjestämisestä ja esitys voitti äänin 58-44.⁶¹

Syksyllä vuonna 1918 monarkistit jatkoivat kuningashanketta, vaikka Saksan tappio maailmansodassa jo häämötti. Eduskunta valitsi 9.10.1918 Friedrich Karlin Suomen kuninkaaksi äänin 66-33. Saksa julistettiin 9.11. tasavallaksi, ja 11.11.1918 se antautui liittoutuneille.⁶²

Paasikiven johtama senaatti erosi 27.11., koska haluttiin sopia hyvät välit Ranskan ja Englannin kanssa, mikä edellytti saksalaissuuntauksesta luopumista. Tilalle nimitettiin Lauri Ingmanin hallitus ja samalla otettiin virallisesti käyttöön valtioneuvosto ja ministerit. 12.12.1918 Mannerheim nimitetään valtionhoitajaksi, ja 14.12. Friedrich Karl luopuu Suomen kuninkuudesta.⁶³

Tasavaltalaisia huoletti uusi valtionhoitaja Mannerheim, vaikka Alkio arvostikin häntä. Mannerheim kuitenkin kuului monarkisteihin, ja nämä eivät luovuttaneet, vaikka Saksasta ei kuningasta tulisikaan. Englantia kiinnosti vain Suomen irtautuminen Saksasta, ei sen hallitusmuoto.⁶⁴ Hallitusmuototaistelu jatkui edelleen vuoden 1919 alussa, koska monarkisteilla oli enemmistö eduskunnassa. Tilanne muuttui maaliskuun vaaleissa, jossa Maalaisliitto saavutti suurimman voittonsa lisäten paikkoja 16:lla. Nyt

---

⁶⁰ Alkio 2012b, 280.

⁶¹ Hokkanen 2012b, 11.

⁶² Hokkanen 2012b, 120-121.

⁶³ Tiitta 2007, 32-33.

⁶⁴ Hokkanen 2012b, 121.

maalaisliittolla oli 42 paikkaa eduskunnassa.⁶⁵ Vaaleissa sosiaalidemokraattinen puolue palasi eduskuntaan sodan jälkeen ja sai 80 paikkaa. Tämä oli voitto myös tasavaltalaisille, koska monarkiaa kannattavat kokoomus ja ruotsalainen puolue saivat yhteensä vain 50 paikkaa. Uusi eduskunta hyväksyi 21.6.1919 Suomen hallitusmuodoksi tasavallan.⁶⁶

Alkio oli yksi tärkeimmistä tasavaltalaisista poliitikoista. Hän oli myös merkittävä tekijä Maalaisliiton vaalivoitossa maaliskuussa 1919⁶⁷. Päiväkirjat täyttyivätkin sisällissodan jälkeen hallitusmuotokiistaa koskevista merkinnöistä.

Perustuslakivaliokunta käsitteli hallituksen esitystä valtiomuodosta 11.6.1918. Alkio kirjoitti tarkasti muistiin pidetyt puheenvuorot. Hänen mielestään näin suuresta asiasta ei voi päättää, kun vain puolet eduskunnasta on läsnä. Alkio sanoo myös, että edellisissä vaaleissa kansa ei antanut valtuutusta päättää tästä asiasta, koska vain Maalaisliitto oli ohjelmassaan maininnut hallitusmuodon. Lisäksi hän toteaa, että on väärin rangaista syyttömiä sosialisteja, jotka eivät olleet osallisina kapinaan. Hän myös arvostelee hallitusta huonosti perustellusta esityksestä ja tyrmää ajatuksen siitä, että Saksasta tulisi Suomelle kuningas. Alkion puheenvuoro aiheutti kiivasta keskustelua. Hän piti myös toisen puheenvuoron, jossa selosti presidentinvaalin etuja kuningasvaaliin nähden.⁶⁸

Alkio puolusti tasavaltaa perustuslakivaliokunnassa. Hän piti myös vääränä, että näin merkittävästä asiasta päätettäisiin vajaalla eduskunnalla. Hän puolusti sosiaalidemokraatteja ja myös toivoi heidän olevan päättämässä näin isossa kysymyksessä. Alkio ajatteli asiassa varmasti sitäkin, että sosiaalidemokraatit olivat yleensä tasavaltalaisia. Toisaalta toisessa puheenvuorossa Alkio perusteli välillisten eli valitsijamiespresidentinvaalien etuja sillä, että saataisiin takeet siitä, ettei maahan tule sosialistista presidenttiä. Perustuslakivaliokunnassakin oli monarkistien enemmistö, joten Alkion ehdotukset eivät saaneet tarpeeksi kannatusta.

Eduskunta päätti 9.10.1918 suljetussa istunnossa valita kuninkaaksi Friedrich Karlin. Alkio kirjoittaa päiväkirjaansa, että tuntee rauhaa, koska on parhaan käsityksensä mukaan yrittänyt taistella kuningasta vastaan. Hän kertoo rukoilleen Jumalalta, että Suomi saisi hyvän hallitusmuodon. Alkio toteaa, että jos päätös on Suomelle onneksi,

---

⁶⁵ Hokkanen 2012b, 207.

⁶⁶ Tiitta 2007, 36-37.

⁶⁷ Hokkanen 2012b, 207

⁶⁸ Alkio 2012b, 35-36.

niin Jumala siunatkoon uutta kuningasta, mutta jos päätös on huonoksi, se raukeaa tyhjiin. Lisäksi hän toteaa, ettei tunne vihaa päätöstä tai vastustajiaan kohtaan.⁶⁹

Alkiosta huokuu selvästi pettymys päätöstä kohtaan, mutta kuitenkin hän kokee, että teki kaikkensa kuninkaan valinnan estämiseksi. Hän kuitenkin vaikuttaa luovuttaneen taistelun tasavallasta ja jättää ratkaisun Jumalan armon varaan. Vaikka Alkio sanoo, ettei koe vihaa vastustajiaan kohtaan, hän kuitenkin haukkuu heidät kovasanaisesti päiväyksen lopussa.

Alkio kirjoittaa 14.12.1918, että Mannerheim vaatii Friedrichiä luopumaan kruunustaan, että Suomi pääsisi rauhankongressiin. Valtionhoitaja kysyy ryhmien mielipidettä asiaan. Alkio toteaa maalaisliiton kannan olevan selvä, eli mitä pikimmin hesseniläisestä pääsee eroon, sitä parempi.⁷⁰ Alkio ei näytä saavan tietoa seuraavina päivinä, että Friedrich on 14.12.1918 kirjeessään luopunut vallasta. Ainakaan hän ei siitä päiväkirjaansa kirjoita. Seuraavana päivänä hän mainitsee, että senaatti on lähettänyt vaatimuksen kruunusta luopumisesta.⁷¹ Alkio vaikuttaa tyytyväiseltä, koska haave tasavallasta elää jälleen.

Alkio pohtii päiväkirjassaan 21.6.1919, että päivästä tulisi suuri, jos Suomesta tehdään tasavalta. Hän kertoo, että äänin 163-23 asia julistetaan kiireelliseksi ja lopulta äänin 165-25 Suomi julistautuu tasavallaksi; eduskunta hurraa. Alkio pitää hetkeä historiallisena, ja maalaisliittolaiset ovat johtaneet tasavallan vaikeuksien läpi vapauteen. Hän myös toteaa, että Maalaisliitto ajoi asian hallituksessa läpi ja maalaisliittolainen oli ”puhemiehen vasarassa”.⁷²

Alkio oli luonnollisesti iloinen, että pitkän hallitusmuototaistelun jälkeen Suomesta tuli tasavalta. Hän hehkuttaa ymmärrettävästi maalaisliiton merkitystä taistelussa, mutta sosiaalidemokraattien tärkeyden hän jättää mainitsematta. Ilman sosialistien ääniä tasavalta olisi voinut jäädä saavuttamatta.

10 vuotta Suomen tasavallaksi julistamisen jälkeen Alkio kirjoittaa 17.7.1929, että viettää tasavallan vahvistamisen 10-vuotispäivää ja laittaa lipun salkoon. Hänen mukaansa edistyspuolue ja kokoomus eivät juhli, koska tasavaltajärjestelmä on

---

⁶⁹ Alkio 2012b, 135.

⁷⁰ Alkio 2012b, 191.

⁷¹ Alkio 2012b, 192.

⁷² Alkio 2012b, 312.

supistanut heidän valtaansa ja talonpoika on noussut kilpailevaksi voimaksi porvareita ja virkavaltaa vastaan. Alkio pitää heidän juhlimattomuuttansa ymmärettävänä.⁷³

Alkio oli edelleen kymmenen vuoden päästä tyytyväinen, että Suomesta tuli tasavalta. Erityisen iloinen hän oli siitä, että tasavaltainen järjestelmä on lisännyt maalaisväestön valtaa ja porvarit ja virkamiehet ovat sitä menettäneet.

3.1.2 Merkittävät lakiuudistukset

Sodan jälkeen tehtiin merkittäviä lakiuudistuksia, joilla koetettiin palauttaa yhteiskuntarauha. Torpparilaki hyväksyttiin eduskunnassa heinäkuussa 1918 ja vahvistettiin 15.10.1918⁷⁴. Kieltolaki tuli voimaan 1.6.1919.⁷⁵ Alkiolle lain läpimeno oli erityisen tärkeä, ja siksi hän suostui sosiaaliministeriksi Castrénin hallitukseen. 30.1.1920 hyväksytään ensimmäinen punavankien armahduslaki⁷⁶. Toinen armahduslaki hyväksytään 21.5.1921.⁷⁷

Alkio ei mainitse heinäkuun päiväkirjoissa, että torpparilakia olisi käsitelty. Hän ilmeisesti piti taistelua hallitusmuodosta tärkeämpänä eikä siksi maininnut asiasta. Outoa oli myös, että kun laki vahvistettiin 15.10.1918, Alkio ei mainitse asiasta ollenkaan.

Kieltolaki astui voimaan 1.6.1919, ja Alkio kirjoittaa tuona päivänä lyhyesti todeten pitäneensä puheen kieltolakijuhlissa Kaivopuistossa. Helsingin suojeluskuntalaiset osoittivat mieltään ajamalla edestakaisin panssariautolla, jossa kohotettiin konjakkipulloja. Alkio vaati poliiseja aloittamaan tutkinnan.⁷⁸ Alkio, joka ei voinut sietää juopottelua, oli tyytyväinen, kun sai pitkäaikaisen haavensa toteutettua ja siksi laittoi arvovaltansa ministerinä peliin, että mielenosoittajat saataisiin kuriin.

Punaisten armahduslaki hyväksyttiin hallituksen asetuksella 30.1.1920. Alkio kertoo, että oikeusministeri ja kaksi muuta ministeriä vastustivat esitystä. Oikeusministeri pyysi eroa ja sai sen. Alkio puolsi lakia, se hyväksyttiin äänin 8-3 ja presidentti vahvisti lain.⁷⁹

---

⁷³ Alkio 2012c, 596.

⁷⁴ Tiitta 2007, 33.

⁷⁵ Tiitta 2007, 37.

⁷⁶ Tiitta 2007, 43.

⁷⁷ Tiitta 2007, 51

⁷⁸ Alkio 2012b, 297.

⁷⁹ Alkio 2012b, 432.

Alkio kirjoitti jo sodan aikana ja sen jälkeen päiväkirjoissaan, että viha ja kostonkierre tulisi lopettaa. Siksi oli luontevaa, että Alkio kannatti armahduslakia. Toisen armahduslain hyväksymisen aikaan Alkio ei ollut enää ministerinä, joten hän ei myöskään kiinnittänyt asiaan huomiota päiväkirjassaan.

Loppulause

Santeri Alkion Päiväkirjojen tarkastelu osoittautui antoisaksi tehtäväksi, vaikka niiden sivumäärä onkin melkoinen. Minulle ennalta lähes tuntematon Santeri Alkio näkyi henkilökohtaisten päiväkirjojen kautta kiintoisalla tavalla, ja tunsin päässeeni hänen ajatusmaailmaansa sisään.

Vuonna 2012 julkaistuja päiväkirjoja ei ole aiemmin juurikaan tutkittu, ja tämä tutkielma tuo Alkiosta myös henkilökohtaisempaa puolta esiin. Kun päiväkirjat ovat niin laajat, riittää materiaalista tutkittavaa varmasti useampaankin opinnäytetyöhön tai vaikkapa väitöskirjaankin.

Ennalta valitsemiini tutkimuskysymyksiin sain mielestäni riittävästi vastattua, vaikka Alkio käsitelikin samoja asioita useankin päiväkirjan sivuilla, mikä on ymmärrettävää inhimilliseltä kannalta: ihminen käsittelee henkilökohtaisissa kirjoituksissaan mieltään askarruttavia asioita usein moneen kertaan.

Alkio piti sotaan syyllisinä kumpaakin osapuolta. Tosin sosialisteja hän syytti useammin ja piti heitä kapinan aloittajina. Kapitalismia hän syytti sosialismin synnyttäjäksi. Jo sodan aikana ja sen jälkeen Alkio pohti Suomen rakentumista sisällissodan jälkeen. Hänen mukaansa yhteiskunnasta on poistettava ne syyt, jotka johtivat kapinaan. Vain niin saadaan jälleen yhtenäinen kansa. Lisäksi hän korosti sitä, että kaikki kostotoimet on lopetettava sodan jälkeen, että vihan ja koston kierre saataisiin päättymään. Alkio oli merkittävä henkilö Suomen rakentumisessa sodan jälkeen nimenomaan tasavaltalaisten johtohahmona taistelussa hallitusmuodosta. Hän piti päiväkirjojen perusteella tasavaltataistelua tärkeämpänä kuin torpparilain hyväksymistä, koska ei mainitse asiasta päiväkirjoissaan lainkaan.

Vaikka tiesinkin etukäteen Alkion uskonnolliseksi ihmiseksi, minua yllätti, miten paljon hän käytti raamatullisia vertauskuvia kuvatessaan sisällissodan kulkua ja siihen syyllisiä. Santeri Alkio käytti poikkeuksellisen paljon aikaa sotatapahtumien kuvaamiseen ja maan tilanteen pohtimiseen, mikä selittyy sillä, että aika oli monella tavalla räjähdysherkkää ja epätavallista.

Oli hämmästyttävää, miten tarkasti Alkio kirjasi asioita ylös eduskunnan istunnoista, ryhmäkeskusteluista tai muista kokouksista. Hän oikeastaan piti jonkinlaista omaa pöytäkirjaa itselleen ja maalleen tärkeistä ratkaisuista. Puheenvuorojen tarkkuudella

tehdyt kirjaukset on todennäköisesti paikan päällä samalla hetkellä pantu muistiin ja myöhemmin koottu päivän tapahtumiksi päiväkirjoihin.

Alkio toimi *Ilkka*-lehden päätoimittajana kuolemaansa saakka, joten on uskomatonta, miten paljon hän on ehtinyt tehdä ollessaan samaan aikaan milloin kansanedustajana, ministerinä ja eduskuntaryhmän puheenjohtajana. Kaikesta huolimatta hänellä on riittänyt aikaa laajoihin päiväkirjamerkintöihin.

Alkion suhtautumisessa punaisiin oli nähtävissä jo sisällissodan loppuvaiheissa ajatuksia koston kierteen katkaisemisesta ja maan rauhoittamisesta; välillä häneltä tuli todella voimakkaitakin lausuntoja vallankaappajista ja erityisesti heidän johtajistaan. Suhtautumistavoissa oli paljon ristiriitaisuuksia, mikä osoittaa päiväkirjat historiallisina lähteinä ongelmallisiksi. Monien päiväyksien tarkastelu tuo kuitenkin johdonmukaisemman kuvan henkilön todellisesta ajatusmaailmasta.

Tasavalta-kysymys osoittautui Santeri Alkiolle yllättävän tärkeäksi, ja hän keskittyi siihen laajasti ja koko valtiomuotokeskustelun ajan. Alkion rooli torppari- ja armahdulakien valmistelussa oli melko pieni hänen keskittyessä enemmän hallitusmuotokysymykseen ja kieltolain toimeenpanemiseen.

Santeri Alkion merkitys Maalaisliiton kehitykselle on ollut huomattava. Hänen asemansa ryhmän puheenjohtajana oli vankka ja hänen ajatuksistaan tuli monesti koko maalaisliiton linja. Hän joutui välillä taivuttelemaan muita maalaisliittolaisia kantansa taakse, mutta sai useimmiten tahtonsa läpi; päiväkirjoissa on muutamia mainintoja, joissa Alkio harmittelee sitä, että ei aina saanut pidetyksi ryhmäkuria äänestyksissä. Sanomalehti *Ilkkaa* Alkio käytti koko puolueen äänenkannattajana jo lehden syntyvaiheista alkaen.

Maalaisliitto arvosti maaseutua asuinympäristönä ja vastusti liiallista kaupungistumiskehitystä. Päiväkirjoissa on useita mainintoja maaseudun tyhjenemisen huolesta. Tästä kehityksestä Alkio syytti selkeästi porvareita. Maalaisliitto pyrki sodan jälkeenkin luomaan hyvät suhteet niin sosiaalidemokraatteihin kuin porvareihinkin.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lähdekirjallisuus

Alkio, Santeri 2012: *Santeri Alkion Päiväkirjat. Profeetta 1914-1918*. Toimittanut Hokkanen, Kari. Edita, Helsinki.

Alkio, Santeri 2012: *Santeri Alkion Päiväkirjat. Valtiomies 1919-1921*. Toimittanut Hokkanen, Kari. Edita, Helsinki.

Alkio, Santeri 2012: *Santeri Alkion Päiväkirjat. Patriarkka 1921-1930*. Toimittanut Hokkanen, Kari. Edita, Helsinki.

Tutkimuskirjallisuus

Kari Hokkanen 2012 ”Kommentteja Santeri Alkion päiväkirjoista”. Alkio, Santeri 2012: *Santeri Alkion Päiväkirjat. Profeetta 1914-1918*. Toimittanut Hokkanen, Kari. Edita, Helsinki.

Kari Hokkanen 2012 ”Kommentteja Santeri Alkion päiväkirjoista” . Alkio, Santeri 2012: *Santeri Alkion Päiväkirjat. Valtiomies 1919-1921*. Toimittanut Hokkanen, Kari. Edita, Helsinki.

Hoppu Tuomas 2009 ”Sisällisodan puhkeaminen”. Haapala, Pertti 2009: *Sisällissodan Pikkujätkiläinen*. Werner Söderstöm Osakeyhtiö, Helsinki.

Hoppu Tuomas 2009 ”Taistelevat osapuolet ja johtajat”. Haapala, Pertti 2009: *Sisällissodan Pikkujätkiläinen*. Werner Söderstöm Osakeyhtiö, Helsinki.

Hoppu Tuomas 2009 ”Tampereen valtausoperaatio”. Haapala, Pertti 2009: *Sisällissodan Pikkujätkiläinen*. Werner Söderstöm Osakeyhtiö, Helsinki.

Hoppu Tuomas 2009 ”Valkoisten voitto”. Haapala, Pertti 2009: *Sisällissodan Pikkujätkiläinen*. Werner Söderstöm Osakeyhtiö, Helsinki.

Tiitta Allan 2007 ”Rajamaasta tasavallaksi 1917-1920”. Tarkka, Jukka 2007: *Itsenäinen Suomi. 90 vuotta kansakunnan elämästä*. Otava, Helsinki.

Tiitta Allan 2007 ”Tasavalta etsii linjaansa 1921-1936”. Tarkka, Jukka 2007: Itsenäinen Suomi. 90 vuotta kansakunnan elämästä. Otava, Helsinki.

Alanen, Aulis J. 1976: *Santeri Alkio*. Werner Söderstöm Osakeyhtiö, Helsinki.

Hokkanen, Kari 2006: *Ilkan vuosisata*. Etelä-Pohjanmaan Lehtiseura

Keskisarja, Teemu 2013: *Viipuri 1918*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki.

Haastattelu

Hokkanen, Kari, professori ja aatehistorian dosentti (s. 1943). Sähköposti 28.4.2016.
Haastattelija Kimmo Mäkelä